

Marta WALAK

Wyższa Szkoła Planowania Strategicznego w Dąbrowie Górniczej, Wydział Zdrowia i Nauk Społecznych w Piotrkowie Trybunalskim, Polska

**Janusz Mierzwa (2021). *Konstytucja marcowa 1921. The March 1921 Constitution*, tłum. J. Weinsberg. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, ss. 199**

Literatura historyczno-prawna II Rzeczypospolitej poszerzyła się o zwarte opracowanie albumowe poświęcone Konstytucji marcowej pióra Janusza Mierzwy, wydane w języku polskim i angielskim, opatrzone bogatą ikonografią. Autor recenzowanej publikacji jest historykiem specjalizującym się w historii politycznej i społecznej oraz administracji Polski XX w., zwłaszcza okresu międzywojennego, co potwierdza jego bogaty dorobek naukowy w postaci publikacji zwartych oraz rozdziałów w pracach zbiorowych, jak również rozlicznych artykułów (Mierzwa, 2006; 2012; 2018; 2019; 2022; Mierzwa, 2019, ss. 115–127; Ciechoracki, Dufrat, Mierzwa, 2019; Mierzwa, 2020; 2016, ss. 151–167; 2014, ss. 7–22; 2010, ss. 229–240; 2009, ss. 101–114). Janusz Mierzwa jako badacz zajął się niełatwą problematyką ustawy zasadniczej, która stworzyła ramy ustrojowe państwa polskiego po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Konstytucja

marcowa z 1921 r. odegrała niebagatelną rolę jako kreator nowego ustroju politycznego, a także ukształtowała zasady, którymi miało się kierować niepodległe państwo oraz demokratyczne społeczeństwo obywatelskie. Jej formuła, trudne uwarunkowania historyczne, w których była tworzona, i tempo prac do dziś budzą olbrzymie emocje, jak również są przyczyną twórczej polemiki prowadzonej przez badaczy zagadnień konstytucyjnych. Już w okresie międzywojennym powstały rozliczne prace jej poświęcone (Car, 1930; Chmurski, 1935, Cybichowski, 1927; Dubanowicz, 1926; Estreicher, 1922; Jaworski, 1921; Komarnicki, 1934; 1937; Rostworowski, 1919; Makowski, 1928; Starzewski, 1928; Rzepecki, 1920), co kontynuowano po zakończeniu II wojny światowej. W gronie badaczy, którzy skupili się na zagadnieniu Konstytucji marcowej, należy wymienić choćby Andrzeja Ajnenkiela, Juliusza Bardacha, a także Janusza

Pajewskiego czy też Andrzeja Garlickiego oraz wielu innych uczonych, w tym również konstytucjonalistów (Ajnenkiel, 1975; 1982; 1989; 1990; Bardach, 1979; 1997; Krukowski, 1977, Korobowicz 1996, ss. 8–11; Tusiński, Kupisz, 2019). Recenzowana książka stanowi ciekawe spojrzenie historyka na skomplikowane zagadnienie natury prawno-ustrojowej dotyczące funkcjonowania w realiach życia społeczno-politycznego aktów o najwyższej formule prawnej, choć moim zdaniem brakuje tutaj wnikliwej analizy dostępnej literatury poświęconej historii polskiego parlamentaryzmu czy też historii prawa konstytucyjnego (Zubik, Jastrzębski, 2015; Tusiński, 2008). Chociaż Autor pokusił się o skorzystanie z kilku kluczowych prac, w tym także wydań źródeł, np. *Wyboru źródeł do nauki prawa konstytucyjnego (Druka Rzeczypospolita)*, red. Tadeusz Szymczak (Szymczak, 1996), oraz z pracy Mariana Kallasa, *Historia ustroju Polski X–XX w.* (Kallas, 2004) i licznych publikacji autorstwa A. Ajnenkiela, to jednak nie sięgnął do bogatego zasobu dorobku innych badaczy z dziedziny prawa konstytucyjnego (Baszak, 2019; Grzesik-Kulesza, 2014; Kacperski, 2013; Zubik, 2021, ss. 95–111; Trzeciński, 2020, ss. 1423–1429; Domańska, Michalak, 2022). Książka J. Mierzwego powstała na podstawie wartościowych źródeł, którymi są m.in. *Druki Sejmu Ustawodawczego 1919–1922*, *Dziennik Praw Państwa Polskiego 1918–1919*, *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1922* i *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu Ustawodawczego 1919–1922*. Należy podkreślić, że Autor wzbogacił pracę memuariystyką w postaci

*Dzienników Juliusza Zdanowskiego* (Faryś, Sikorski, Walczak, Wątor, 2013; 2014) oraz wspomnieniami Hugh S. Gibsona (Reed, Biskupski, Böhler, Potocki, 2016) i Stanisława Wojciechowskiego (Łazor, 2017). Atutem książki jest zrozumiały przekaz. Autor przedstawił w sposób komunikatywny i jasny proces kształtowania się nadrzędnej normy prawnej, którą jest ustawa zasadnicza, na tle skomplikowanych uwarunkowań wewnętrznych i międzynarodowych odradzającego się bytu państwowego. Czyni to, oczywiście nie unikając odniesień do wielu ograniczeń, które napotykali twórcy Konstytucji marcowej. Praca została podzielona na sześć rozdziałów. W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Tradycje konstytucyjne* Autor nakreśla w dużym uogólnieniu historycznie ukształtowane fundamentalne założenia polskich aktów normatywnych mających cechy ustaw zasadniczych, począwszy od Konstytucji 3 maja, kształtujących polski system społeczno-polityczny. Niestety Autor nie wspomina, że polski XIX-wieczny konstytucjonalizm ze względu na okres zaborów miał olbrzymie braki rozwojowe, na które wskazuje w swojej przedwojennej pracy prof. Wacław Komarnicki: „zerwanie ciągłości rozwojowej na polu prawa politycznego, zerwanie kontaktu z ruchem konstytucyjnym na Zachodzie, życie Narodu polskiego w trzech zaborach w ramach państwowości obcych, zbudowanych na zasadach wprost przeciwnych tradycjom polskim – to wszystko stwarza szczególne trudności dla twórczości ustawodawczej w dziedzinie prawa politycznego, dla nadania odbudowanemu państwu odpowiedniego ustroju” (Komarnicki, 1934). Mierzwa w dalszej części tego

rozdziału wprowadzającego przechodzi do omówienia kolejnych już niesamodzielnych projektów ustaw zasadniczych, tj. Księstwa Warszawskiego oraz Królestwa Polskiego, by zakończyć go rozważaniami dotyczącymi Aktu 5 listopada 1916 r. i funkcjonowania Tymczasowej Rady Stanu oraz Rady Regencyjnej, których powołanie stanowiło załazek ustroju politycznego i społecznego, a co za tym idzie – administracji centralnej w niepodległej już Polsce. Wątpliwości budzi brak w tym rozdziale odniesień Autora do kwestii dotychczasowych badań nad polskimi dziejami ustrojowymi. Należy zauważyć, że od ostatnich dziesięcioleci XX w. historia polskiego parlamentaryzmu stanowi obszar pogłębionych badań i analiz historyków państwa i prawa, konstytucjonalistów, politologów, jak również samych historyków (Kupisz, 2005; 2018; 2022; Kupisz, Wierzbicki, 2021; Kołodziej, Zwierzykowski, 2012; Bardach, Sudnik, 1995).

Rozdział drugi – *Po odzyskaniu niepodległości* – dotyczy trudnego zagadnienia państwowości fragmentarycznej, czyli okresu formowania się niepodległego państwa polskiego w pierwszych miesiącach po odzyskaniu suwerenności. Janusz Mierzwa w swoich rozważaniach zaczyna od scharakteryzowania tła politycznego w październiku 1918 r., czyli okresu oddolnego tworzenia na ziemiach polskich konkurujących ze sobą ośrodków władzy. Ten stan bez wątpienia prowadził do chaosu politycznego, stąd też Autor słusznie podkreślił, że kryzysową sytuację opanował Józef Piłsudski, który przyjechał z Magdeburga do Warszawy 10 listopada 1918 r. (Mierzwa, 2021, s. 26) i przejął władzę

wojskową od Rady Regencyjnej. Następnie podporządkował sobie gabinet lubelski i powołał rząd Jędrzeja Moraczewskiego oraz przedstawił mu pilne zadania: „priorytetowe wyzwania pozostawały bez zmian. Były to m.in. kwestie jak najrychlejszego określenia zasad organizacji władzy państwowej oraz uruchomienia przygotowań do wyborów do Sejmu Ustawodawczego” (Mierzwa, 2021, s. 27). Funkcja Tymczasowego Naczelnika Państwa, którą pełnił Józef Piłsudski, nadawała mu specjalne prerogatywy w zakresie władzy państwowej. Jego kompetencje wchodziły w zakres władzy ustawodawczej. Wynikało to z faktu, że Rada Regencyjna, dokonując samorozwiązania w listopadzie 1918 r. i przekazując Józefowi Piłsudskiemu swoje obowiązki, oddała mu m.in. uprawnienia dotyczące wydawania dekretów, które w ówczesnym polskim porządku prawnym zajmowały wyjątkowe miejsce i które uznawano za akty z mocą ustawy. Przyjęte projekty ustawodawcze z założenia określały ustrój państwa jako republikański, a sam Józef Piłsudski nie ukrywał, że będzie sprawował władzę do pierwszego posiedzenia Sejmu Ustawodawczego. Szczególna ranga prawna wydawanych przez Józefa Piłsudskiego dekretów do dziś jest uznawana przez wielu konstytucjonalistów za pierwsze akty z mocą ustawy (Pisz, 2022, ss. 71–86). Ich wyjątkowość polegała na tym, że nie pochodziły od organu parlamentarnego, lecz od podmiotu mającego w istocie charakter pozaparlamentarny. Można zauważyć, że Autor nie pokusił się o wyczerpujące wyjaśnienia (choćby w formie komentarza) ujęcia pierwszych aktów w teorii prawa z mocą ustawy

w polskim prawie konstytucyjnym, co ułatwiłoby czytelnikowi zrozumienie zawiłych zagadnień polskiego prawa konstytucyjnego (Kraczkowski, 1994). Współcześni polscy konstytucjonaliści prezentują zróżnicowane podejścia do dekretowania ustaw, niektórzy z nich za takowe akty uznają albo: a) akty (dekrety) wydawane od listopada 1918 r. przez Józefa Piłsudskiego, albo b) akty wydawane w okresie obowiązywania małej konstytucji z dnia 20 lutego 1919 r., albo c) regulacje poprzedzające ww., czyli akty wydawane przez Radę Regencyjną w okresie obowiązywania Konstytucji marcowej w stanie prawnym po wejściu w życie tzw. noweli sierpniowej z dnia 2 sierpnia 1926 r. (Pisz, 2022; Nowakowski, 2005, s. 45; Patyra, 2014, s. 256). Janusz Mierzwa, charakteryzując działania Tymczasowego Naczelnika Państwa jesienią 1918 r., bezkrytycznie konstatuje jego poczynania i mimowolnie kreuje go na męża opatrnościowego. Należy podkreślić, że w tym okresie Naczelnik Państwa traktował swoją władzę jako tymczasową, wyznawał bowiem zasadę, że jedynie reprezentacja narodu może nadać państwu polskiemu ustrój. Sporym wyzwaniem, przed którym stanął, było jak najszybsze zorganizowanie i przeprowadzenie wyborów. Autor publikacji zaznacza, że wówczas Józef Piłsudski zwracał uwagę na fakt, że to Sejm wybrany w wyborach powszechnych będzie demokratycznym fundamentem odrodzonej Rzeczypospolitej (Mierzwa, 2021, s. 45) i alternatywą dla bolszewizmu. W dniu 28 listopada 1918 r. Józef Piłsudski podpisał dwa dekrety: pierwszy o ordynacji wyborczej (kryteria prawa wyborczego) Sejmu Ustawodawczego oraz

drugi wskazujący termin wyborów i obszar, na którym będą się one odbywać. Szczególnie dyskusyjne w tym rozdziale są znikome odniesienia do kryzysów politycznych oraz gwałtownych przetasowań rządowych czy też do ostrej walki partii politycznych, co skutkowało częstymi dymisjami rządu, brakiem spójności, a w konsekwencji rzutowało na całokształt prac nad nowym ustrojem. Dodatkowym utrudnieniem były uwarunkowania zewnętrzne. Państwo polskie nie miało w tym czasie ukształtowanych granic i na większości z nich prowadzone były działania wojenne. Pomimo tych okoliczności 26 stycznia 1919 r. odbyły się pierwsze wybory parlamentarne. Janusz Mierzwa wskazuje, że władzom bardzo zależało na zachowaniu jak największego obiektywizmu, co jest dość banalnym sformułowaniem, biorąc pod uwagę napiętą atmosferę i rywalizację między partiami. Być może Autorowi chodziło o obiektywizm ordynacji wyborczej, lecz nie wyraził tego wprost. Decydowały o tym m.in. przepisy zawarte w ordynacji wyborczej, np. zakaz startu urzędników na terenie okręgów, w których wykonywali swoją pracę. Ponadto ordynacja przewidywała dodatkowe kary wprowadzone dekretem z dnia 8 stycznia 1919 r. Społeczeństwo polskie bardzo licznie wzięło udział w wyborach. Autor wskazuje, że w niektórych okręgach frekwencja wyniosła 70–90% (Mierzwa, 2021, s. 30). Wówczas wybory wygrała koalicja stronnictw konserwatywnych i chadeckich, dobre wyniki uzyskały także PSL „Wyzwolenie”, PSL „Piast” i PSL oraz mniejszości narodowe. Niespodziewanie porażkę poniosła PPS. Skład polityczny

w Sejmie Ustawodawczym w późniejszym okresie nieco się zmienił na skutek kooptacji i wyborów uzupełniających oraz podziałów i sporów programowych. Jak zauważył Autor recenzowanej publikacji: „Przesunięcia te generalnie prowadziły do osłabienia prawicy i lewicy na rzecz centrum” (Mierzwa, 2021, s. 32). Te przetasowania w ławach poselskich wpłynęły na kształt Konstytucji marcowej.

Refleksje Autora nad tzw. małą konstytucją z 20 lutego 1919 r. odnajdziemy w rozdziale trzecim, który w dużym stopniu jest ogólną charakterystyką warunków przyjęcia tego aktu i jego założeń. Mała konstytucja przewidywała kontynuację dotychczasowych działań Sejmu Ustawodawczego, w tym kontynuację powierzenia Józefowi Piłsudskiemu mocą uchwały urzędu Naczelnika Państwa. Jak zauważa Autor recenzowanej publikacji, Naczelnik Państwa nazywał małą konstytucję „Krótką Panią”, samo zaś sformułowanie ugruntowało się w okresie międzywojennym. Dokument w zwięzły sposób określał podstawowe kompetencje naczelnych organów władzy państwowej oraz wskazywał zadania Naczelnika Państwa: „1. Władzą suwerenną i ustawodawczą w państwie polskim jest Sejm Ustawodawczy; ustawy ogłasza Marszałek z kontrasygnacją Prezydenta, Ministrów i jednoosobnego ministra fachowego. 2. Naczelnik Państwa jest przedstawicielem Państwa i najwyższym wykonawcą uchwał Sejmu w sprawach cywilnych i wojskowych. 3. Naczelnik Państwa powołuje rząd w pełnym składzie na podstawie porozumienia z Sejmem. 4. Naczelnik Państwa oraz rząd są odpowiedzialni przed Sejmem za sprawowanie swego urzędu. 5. (Uchwała Sejmu z dnia 20 lutego 1919 r.).

Każdy akt państwowy Naczelnika Państwa wymaga podpisu jednoosobnego ministra. Mała konstytucja została opracowana w Sejmie Ustawodawczym przez liderów głównych partii politycznych (Konwent Seniorów). Jak zaznacza Autor, dokument był też konsultowany przez Marszałka Sejmu Wojciecha Trąpczyńskiego z Józefem Piłsudskim. Naczelnik Państwa nie zgłaszał uwag co do przyjętych zapisów poza jedną, dotyczącą zagrożenia związanego z potencjalną ingerencją Sejmu Ustawodawczego w kompetencje Naczelnego Wodza. Kompromisowym rozwiązaniem było przyjęcie protokołu, który nie został opublikowany w Dzienniku Praw Państwa Polskiego, stanowiącego, że decyzje wojskowe Józefa Piłsudskiego miały być wyjęte spod kontroli Sejmu Ustawodawczego. Janusz Mierzwa wskazuje, że Józef Piłsudski zachował daleko idącą samodzielność w realizacji polityki wschodniej” (Mierzwa, 2021, s. 48). Możliwości Naczelnika Państwa ograniczyła powołana w lipcu 1920 r. Rada Obrony Państwa. Powstała ona na skutek pogarszającej się sytuacji na froncie polsko-bolszewickim. W momencie przyjmowania małej konstytucji wszyscy zakładali, że rozwiązania w niej zawarte będą obowiązywały stosunkowo krótko, a właściwa ustawa zasadnicza zostanie uchwalona relatywnie szybko. Tymczasem okazało się, że te ogólne i mało precyzyjne sformułowania obowiązywały dość długo – do grudnia 1922 r. (Mierzwa, 2021, s. 49).

Następny rozdział pt. *Prace nad konstytucją* Autor przeznaczył na omówienie działań towarzyszących opracowaniu projektów ustawy zasadniczej, które zostały przedłożone

Biuru Konstytucyjnemu powołanemu w styczniu 1919 r. przez premiera Jędrzeja Moraczewskiego. Zgłoszono na wstępie trzy koncepcje: 1) Józefa Buzka – profesora prawa i ekonomii z Uniwersytetu Lwowskiego (tzw. projekt amerykański); 2) Władysława Wróblewskiego –prawnika pełniącego wówczas funkcję szefa Biura Prezydialnego Rady Ministrów, a wcześniej związanego z Radą Regencyjną (tzw. projekt francuski); 3) Mieczysława Niedziałkowskiego – wywodzącego się z kręgów socjalistycznych (tzw. projekt ludowy) (Mierzwa, 2021, s. 61). Wskazane projekty miały stanowić podstawę przyszłej ustawy zasadniczej. Co ciekawe, Autor celowo pomija zagadnienia związane z przesileniami rządowymi w styczniu 1919 r. i wskazuje tylko czas procedowania przez zmieniających się premierów rządu polskiego oraz organy powołane do koordynowania prac. Jak utrzymuje J. Mierzwa, to premier Ignacy Jan Paderewski powołał 25 stycznia 1919 r. zespół ekspertów oraz polityków wywodzących się z Królestwa Kongresowego pod kierunkiem prof. Michała Bobrzyńskiego, okreśłany potocznie „Ankietą”. Do tego pomysłu premiera negatywnie ustosunkowała się zdecydowana większość posłów, którzy uznali „Ankietę” za konkurencję dla sejmowej Komisji Konstytucyjnej. Zgodnie z założeniami zespół prof. M. Bobrzyńskiego miał tylko ocenić przedłożone mu projekty, jednakże praktyka pokazała, że „Ankieta” opracowała własny projekt. Bazą dla jej koncepcji była propozycja W. Wróblewskiego, która została przedstawiona Konstytuancie. Autor recenzowanej książki koncentruje się na charakterystyce złożonej przez zespół

ekspertów propozycji będącej wypadkową systemu amerykańskiego i francuskiego z silną funkcją prezydenta oraz dwuizbowym parlamentem. Zgłoszony projekt „Ankiety”, jak wskazuje J. Mierzwa, prezentował wysoki poziom merytoryczny (Mierzwa, 2021, s. 64), mimo to sejmowa Komisja Konstytucyjna nie zakwalifikowała go jako projektu rządowy. Jednocześnie Sejmowa Komisja Konstytucyjna z Władysławem Seydą jako przewodniczącym priorytetowo potraktowała dwie dużo słabsze merytorycznie propozycje rządowe, tj. S. Wojciechowskiego (wówczas ministra spraw wewnętrznych) oraz koncepcję posłów PSL „Wyzwolenie”, której autorem był prof. Włodzimierz Wakar. Janusz Mierzwa wspomina, że oba zgłoszone i poddane debacie projekty ustawy zasadniczej oceniono krytycznie. W związku z powyższym do dalszych prac skierowano trzy kolejne propozycje: Związku Parlamentarnego Polskich Posłów Socjalistycznych, Związku Ludowo-Narodowego oraz Klubu Pracy Konstytucyjnej. Autor szeroko omawia te projekty, dyskusję nad nimi i ich procedowanie w sejmowej Komisji Konstytucyjnej. Uwadze J. Mierzwy nie umykają także kwestie przetarasowań w Sejmie Ustawodawczym oraz zmiany przewodniczącego sejmowej Komisji Konstytucyjnej, co nie pozostało bez wpływu na prace tego organu. W październiku 1919 r. na czele Sejmowej Komisji Konstytucyjnej stanął Maciej Rataj. Ta zmiana personalna także przełożyła się na kształt projektu rządowego. Intensywne prace Sejmowej Komisji Konstytucyjnej trwały do czerwca 1920 r. Wówczas wielokrotnie dyskutowany i analizowany projekt ustawy

zasadniczej wpłynął do Sejmu Ustawodawczego. Debata w Sejmie Ustawodawczym nad tym projektem trwała wyjątkowo długo i przebiegała w atmosferze ostrych konfliktów. W Sejmie Ustawodawczym zarysował się wyrazisty podział na dwa obozy: senacki (złożony z ugrupowań prawicowych i centroprawicowych) oraz antysenacki (składający się z partii chłopskich, PPS, NPR i posłów żydowskich). Autor szczegółowo relacjonuje spór między obozami przybierający miejscami radykalną formę protestu tudzież manifestacji, stąd też czytelnik może odnieść wrażenie, że jest włączony w przebieg obrad. Punktami zapalnymi były zasadniczo dwie kwestie: dwuizbowość parlamentu i jego kształt oraz urząd prezydenta. Konieczność osiągnięcia kompromisu w Sejmie Ustawodawczym wyniknęła z paru pobudek, głównie zewnętrznych: 1) zbliżał się termin plebiscytu na Górnym Śląsku (20 marca 1921 r.); 2) kończyły się negocjacje z bolszewikami (18 marca 1921 r.), a na dodatek istotne stało się też uspokojenie opinii publicznej zaangażowanej w konflikt. W szukaniu rozwiązań kompromisowych, jak wskazuje J. Mierzwa, olbrzymią rolę podczas pertraktacji odegrali Marszałek Sejmu Wojciech Trąpczyński oraz Naczelnik Państwa Józef Piłsudski (Mierzwa, 2021, s. 94).

W kolejnym rozdziale noszącym tytuł *Uchwalenie konstytucji* Autor skupia się na kwestiach organizacyjnych i relacjonuje przebieg głosowania ustawy zasadniczej w Sejmie Ustawodawczym. Głosowanie nad konstytucją odbyło się 17 marca 1921 r., bezpośrednio po nim do obradujących przybył Naczelnik Państwa. Janusz Mierzwa nakreślił

doniosłość chwili, opisując uroczysty pochód ulicami (udekorowanymi flagami) Warszawy do katedry św. Jana, gdzie odbyło się uroczyste nabożeństwo. Po nim oddano hołd twórcom Konstytucji 3 maja. Według Autora wówczas Marszałek Konstytuanty Wojciech Trąpczyński oraz premier Wincenty Witos w obecności Naczelnika Państwa złożyli kwiaty na grobie Marszałka Sejmu Wielkiego Stanisława Małachowskiego. Po uroczystym pochodzie i nabożeństwie kontynuowano obrady. Jak wskazuje J. Mierzwa, przyjęto wtedy dwie ustawy, na podstawie których dla uchwalenia Konstytucji marcowej postanowiono podtrzymać zobowiązanie zaciągnięte przez twórców Konstytucji 3 maja i wybudować świątynię Opatrzności Bożej, a ponadto podjęto nowe zobowiązanie wybudowania Domu Ludowego Rzeczypospolitej w Warszawie (Mierzwa, 2021, s. 112). Autor w konkluzji tego rozdziału podkreśla znaczenie faktu, że debacie parlamentarnej nad ustawą zasadniczą towarzyszyła dyskusja społeczna. Oznaczało to, że w refleksję nad kształtem ustrojowym państwa zostały włączone szersze kręgi społeczeństwa.

Przedostatni, najobszerniejszy rozdział pt. *Treść Konstytucji marcowej* Autor całkowicie przeznaczył na omówienie istoty nadrzędnego aktu prawnego, którym była ówczesna polska konstytucja. Skupił się przy tym głównie na jej nowoczesnej (jak na tamten czas) formule i uwarunkowaniach zewnętrznych. Janusz Mierzwa analizuje każdy zapis nowych regulacji prawnych. Czytelnika uderza drobiazgowość, z jaką Autor pracował z tekstem źródłowym. Głębszej refleksji poddał on rozdziały konstytucji odnoszące się do najistotniejszych

dla ustroju odradzającego się państwa kwestii, takich jak władza ustawodawcza czy kompetencje władzy wykonawczej. Konstytucja marcowa liczyła 126 artykułów uporządkowanych w siedmiu rozdziałach: I. Rzeczpospolita, II. Władza ustawodawcza, III. Władza wykonawcza, IV. Sądownictwo, V. Powszechne obowiązki i prawa obywateli, VI. Postanowienia ogólne (zmiana konstytucji), VII. Postanowienia przejściowe. Ustawa zasadnicza z marca 1921 r. była dokumentem skonstruowanym w sposób klasyczny, z podziałem na wstęp (preambułę), regulacje kluczowe oraz zapisy końcowe. W Konstytucji marcowej pojawiają się nowe pojęcia (zapożyczenia francuskie), jak Zgromadzenie Narodowe (połączone izby: senacka i poselska), czy sprawowanie funkcji prezydenta (mimo że ograniczona zasadniczo według zapisów ustawy zasadniczej) do funkcji czysto reprezentacyjnych (Mierzwa, 2021, s. 134). Znalazły się tutaj również odwołania do Konstytucji 3 maja: preambuła, Sejm, Senat i Marszałek Sejmu. Zwierzchnictwo narodu pojawia się w obu konstytucjach – zarówno we wzorcu francuskim, jak i w Konstytucji 3 maja. Tekst Konstytucji marcowej ogłoszono 1 czerwca 1921 r., z tym że, jak wskazuje A. Ajnenkiel: „zgodnie z postanowieniami ustawy przechodniej przyjętej 18 maja 1921 r. władze istniejące na podstawie Małej Konstytucji działały do dnia zebrania się izb I kadencji, czyli w praktyce do 28 listopada 1922 r.” (Ajnenkiel, 1989, s. 77). Od 1 czerwca 1921 r., jak wspomniano wyżej, ustawa zasadnicza miała obowiązywać z pewnymi wyjątkami, które regulowały postanowienia końcowe.

*Oceny* to tytuł ostatniego rozdziału książki J. Mierzwy. Autor dokonuje w nim swoistej rekapitulacji. W swoich rozważaniach koncentruje się na kształcie Konstytucji marcowej i podsumowaniu żywej debaty politycznej, która toczyła się w Sejmie Ustawodawczym i niejednokrotnie przybierała charakter ostrego konfliktu między ugrupowaniami. W podsumowaniu nie zostaje pominięte przez Autora recenzowanej książki również stanowisko społeczeństwa śledzącego uważnie przebieg prac nad ustawą zasadniczą niepodległej Polski. W tym rozdziale ponownie pojawia się wątek zapisów i terminologii zastosowanych w nowej ustawie. Brak istotnych analogii do Konstytucji 3 maja w tekście Konstytucji marcowej zdaniem J. Mierzwy wynika z archaicznych regulacji prawnych proponowanych w Konstytucji 3 maja. Następnie J. Mierzwa wraca do dociekań nad terminologią i zapożyczeniami ze wzorów francuskich jako tych najlepszych pod względem merytorycznym do przeniesienia na grunt polski. Jego refleksje obejmują także czas obowiązywania Konstytucji marcowej oraz polemiki, które wywołała w różnych środowiskach: „Z czasem opinie na temat Konstytucji marcowej – głównie w efekcie doświadczeń związanych z jej stosowaniem – stawały się coraz bardziej krytyczne” (Mierzwa, 2021, s. 175). Politycy, dostrzegając wiele wad wdrożonego aktu, częściej, zwłaszcza w parlamencie, wskazywali konieczność wdrożenia zmian. Tym samym J. Mierzwa wybiega w swoich spostrzeżeniach w niedaleką przyszłość, dokonując transparentnego nawiązania do kolejnego przełomowego dokumentu

w polskim ustawodawstwie okresu międzywojennego, którym była nowela sierpniowa.

Recenzowana książka *Konstytucja marcową 1921 roku. The March 1921 constitution* moim zdaniem jest warta uwagi i niewątpliwie stanowi udaną próbę spojrzenia na proces tworzenia ustawy zasadniczej odradzającego się po 123 latach państwa polskiego z perspektywy doświadczonego badacza okresu międzywojennego, którego olbrzymim atutem jest lekkie pióro, co przekłada się na prosty przekaz, zrozumiały zwłaszcza dla czytelnika zajmującego się historią amatorsko. Janusz Mierzwa z dużą wirtuozerią potrafi przybliżyć okoliczności towarzyszące tworzeniu Konstytucji marcowej, oddając przy tym atmosferę burzliwej politycznej debaty towarzyszącej ustawie zasadniczej. Olbrzymim walorem recenzowanej publikacji jest jej dwujęzyczność, a także obszerny materiał ikonograficzny oraz źródłowy. Dzięki angielskiej wersji językowej publikacja może dotrzeć także do szerokiego grona badaczy za granicą. W związku z powyższym ten mało znany aspekt z historii polskiego ustroju i prawa nabiera kontekstu ponadlokalnego, ponadregionalnego, a tym samym publikacja J. Mierzwy daje asumpt do dalszych badań i analiz w zakresie historii konstytucjonalizmu europejskiego.

### Bibliografia:

- Adamczyk, A. (red.). (2009). *Józef Piłsudski a parlamentaryzm polski*. Warszawa–Bełchatów: Instytut Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Biblioteka „Niepodległości”.
- Ajnenkiel, A. (1975). *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna.
- Ajnenkiel, A. (1982). *Polskie konstytucje*. Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna.
- Ajnenkiel, A. (1989). *Historia Sejmu Polskiego*, t. 2, cz. 2. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Ajnenkiel, A. (1990). Sejm jako czynnik integracji narodu i państwa. W: A. Zakrzewski (red.). *Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej* (ss. 22–41). Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Ankieta o Konstytucji z 17 marca 1921. (2024). *Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne*. Władysław Leopold Jaworski, Kraków. Reprint: Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Bardach, J. (1979). Dzieło Sejmu Ustawodawczego a konstytucja społeczna II Rzeczypospolitej. *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 31(1), 101–114.
- Bardach, J. (red.). (1997). *Dzieje Sejmu Polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Bardach, J., Leśnodorski, B., Pietrzak, M. (red.). (1979). *Historia państwa i prawa polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Bardach J., Sudnik, W. (red.). (1995). *Parlamentaryzm w Polsce we współczesnej historiografii*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Baszak, Ł. (2019). Supremacja władzy ustawodawczej w okresie przejściowym na podstawie Małej konstytucji 1919 r. W: J. Przygodzki (red.). *Okresy przejściowe: ustrój i prawo* (ss. 137–150). Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- Car, S. (1930). *Konstytucja 17 marca a polska rzeczywistość. Odczyt wygłoszony w Krakowie 26 listopada 1929 r.* Warszawa: F. Hoesick, Druk Ministerstwa Spraw Wojskowych.
- Chmurski, A. (1935). *Nowa Konstytucja*. Warszawa: Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa.

- Ciechoracki, P., Dufrat, J., Mierzwa, J. (2019). *Oblicza buntu społecznego w II Rzeczypospolitej doby Wielkiego Kryzysu (1930–1935). Uwarunkowania, skala, konsekwencje*. Kraków: Wydawnictwo LTW.
- Cybuchowski, Z. (1927). *Encyklopedia podręczna prawa publicznego (konstytucyjnego, administracyjnego i międzynarodowego)*, t. 1. Warszawa: Nakładem Instytutu Wydawniczego „Biblioteka Polska”.
- Domańska, A., Michalak, A. (red.). (2022). *Konstytucja Rzeczypospolitej z 17 marca 1921 r.* Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Dubanowicz, E. (1926). *Rewizja konstytucji*. Poznań: Wielkopolska Księgarnia Nakładowa K. Rzepeckiego.
- Dzienniki Juliusza Zdanowskiego*. (2013). T. 2: 15 IX 1918–23 IV 1919, przedm. i oprac. J. Faryś, T. Sikorski, H. Walczak, A. Wątor. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Dzienniki Juliusza Zdanowskiego*. (2014). T. 3: 4 VIII 1919–28 III 1921, przedm. i oprac. J. Faryś, T. Sikorski, H. Walczak, A. Wątor. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Estreicher, S. (1922). Przewodnia myśl konstytucji polskiej w porównaniu do konstytucji obcych. W: *Nasza konstytucja. Cykl odczytów urządzonych staraniem dyrekcji szkoły nauk politycznych w Krakowie od 12–15 maja 1921 r.* Kraków: nakładem autorów.
- Gibson, H. S. (2016). *Amerikanin w Warszawie. Niepodległa Rzeczypospolita oczami pierwszego ambasadora Stanów Zjednoczonych*, tłum. A. Ehrlich, wybór tekstów i oprac. V. H. Reed, M. B. Biskupski, J. Böhlér, J.-R. Potocki. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Grzesik-Kulesza, M. (2014). Akty prawne z mocą ustawy w polskim prawie konstytucyjnym w latach 1921–1947. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza*, 84, 32–49.
- Jaworski, W. L. (1921). *Konstytucja z dnia 17 marca 1921. Prawo polityczne od 2 października 1919 do 4 lipca 1921*. Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza.
- Kacperski, K. (2013). *System wyborczy do Parlamentu Drugiej Rzeczypospolitej w pracach Sejmu i Senatu pierwszej kadencji (1922–1927)*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Kallas, M. (2004). *Historia ustroju Polski X–XX w.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kołodziej, R., Zwierzykowski, M. (2012). *Bibliografia parlamentaryzmu Rzeczypospolitej szlacheckiej*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Komarnicki, W. (1934). *Ustrój państwowy Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa: Księgarnia F. Hoesicka.
- Komarnicki, W. (1937). *Ustrój państwowy Polski współczesnej. Geneza i system*. Wilno: Polska Drukarnia Świt.
- Korobowicz, A. (1996). Polski konstytucjonalizm (do roku 1919). W: A. Korobowicz, R. Mojak, W. Skrzydło (red.). *Zarys dziejów konstytucjonalizmu polskiego* (ss. 8–11). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Korobowicz, A., Mojak, R., Skrzydło, W. (red.). (1996). *Zarys dziejów konstytucjonalizmu polskiego*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Krukowski, S. (1977). *Geneza konstytucji z 17 marca 1921 r.* Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Krukowski, S. (1990). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 17 marca 1921 r.* W: M. Kallas (red.). *Konstytucje Polski. Studia monograficzne z dziejów polskiego konstytucjonalizmu*, t. 2. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kupisz, D. (2005). *Sejm koronny w czasach dwóch ostatnich Jagiellonów*. W: H. Gmiterek (red.). *Między konstytucją Nihil novi a ustawodawstwem nowoczesnej demokracji*. Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe.
- Kupisz, D. (2018). *Od Piotrkowa do Warszawy*.

- 550-lecie polskiego sejmu dwuizbowego. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Kupisz, D. (red.). (2022). *Dzieje polskiego parlamentaryzmu*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Kupisz, D., Wierzbicki, L. A. (2021). *Chronologia sejmów Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1569–1793)*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Makowski, W. (1928). Moc ustawy konstytucyjnej. W: W. Makowski. *Rozważania prawnicze z dziedziny prawa publicznego, z dziedziny prawa karnego, mowy* (ss. 64–77). Warszawa: Nakładem Księgarni F. Hoesicka.
- Mierzwa, J. (2006). *Pułkownik Adam Koc. Biografia polityczna*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”.
- Mierzwa, J. (2009). Pozaparlamentarna aktywność parlamentarzystów piłsudczykowskich 1922–1939. W: A. Adamczyk (red.). *Józef Piłsudski a parlamentaryzm polski* (ss. 101–114). Warszawa–Bełchatów: Instytut Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Biblioteka „Niepodległości”.
- Mierzwa, J. (2010). Sukcesy i porażki Drugiej Rzeczypospolitej w zakresie budowy administracji politycznej. W: M. Fic, L. Krzyżanowski, M. Skrzypek (red.). *Dwa dwudziestolecia Rzeczypospolitej. Polityka – prawo i administracja – gospodarka. Próba bilansu*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Mierzwa, J. (2012). Militaryzacja administracji. Przyczyny i mechanizmy przechodzenia oficerów do administracji ogólnej w Polsce pomajowej. *Prace Komisji Historii Wojen i Wojskowości PAU*, 8, 27–42.
- Mierzwa, J. (2012). *Starostowie Polski międzywojennej. Portret zbiorowy*. Kraków: Wydawnictwo LTW.
- Mierzwa, J. (2014). „Między starostą a plebanem”. Relacje między państwem a związkami wyznaniowymi na szczeblu administracji ogólnej I instancji w okresie II Rzeczypospolitej – zarys problematyki. W: J. Durka (red.). *Państwo – religia. Instytucje państwowe i obywatele wobec religii w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku*, t. 1. Kalisz: Wydawnictwo Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Mierzwa, J. (2016). Administracja ogólna wobec wypadków majowych 1926 r. *Niepodległość*, 65, 57–72.
- Mierzwa, J. (2016). Dorobek Tymczasowej Rady Stanu i Rady Regencyjnej w budowie aparatu administracyjnego Polski niepodległej. W: J. Kłaczek, K. Kania, Z. Girzyński (red.). *Akt 5 listopada 1916 roku i jego konsekwencje dla Polski i Europy* (ss. 151–167). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Mierzwa, J. (2018). *Słownik biograficzny starostów Drugiej Rzeczypospolitej*, t. 1. Łomianki: Wydawnictwo LTW.
- Mierzwa, J. (2020). *Przewrót majowy*. Sulejówkę: Muzeum Józefa Piłsudskiego, Fundacja „Polska Debatuje”.
- Mierzwa, J. (2022). *Słownik biograficzny starostów Drugiej Rzeczypospolitej*, t. 2. Łomianki: Wydawnictwo LTW.
- Mierzwa, J., Rudka, R. (2019). *100 lat samorządowych wspólnot powiatowych (1918–2019)*. Warszawa–Kraków–Bochnia: Związek Powiatów Polskich, Biuro Programu „Niepodległa”.
- Nowakowski, M. J. (2005). Ustawodawstwo delegowane w polskim prawie konstytucyjnym. *Przegląd Sejmowy*, 3(68), 47–65.
- Patyra, S. (2014). Akty o mocy ustawy w polskim porządku konstytucyjnym. Tradycja a współczesność. *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, 2, 251–273.
- Pietrzak, M. (1969). *Rządy parlamentarne w Polsce w latach 1919–1926*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Pisz, M. (2022). Akty z mocą ustawy w polskich regulacjach konstytucyjnych i w praktyce ustrojowej w latach 1918–1921 oraz 1989–1997. W: H. Suchocka, R. Świergiel, M. Przychodzki (red.). *Konstytucja rzeczywista*

- a konstytucja pisana w Polsce* (ss. 71–86). Toruń: Wydawnictwo TNOiK.
- Rzepecki, T. (1920). *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*. Poznań: Wielkopolska Księgarnia Nakładowa.
- Trzeciński, J. (2020). O projekcie Konstytucji państwa polskiego przygotowanym przez Komisję Sejmowo-Konstytucyjną Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego. W: A. Gajda, K. Grajewski, A. Rytel-Warzocho (red.). *Konstytucjonalizm polski. Refleksje z okazji jubileuszu 70-lecia urodzin i 45-lecia pracy naukowej Profesora Andrzeja Szmyta*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Tusiński, P. A. (2008). *Postępowanie ustawodawcze w Sejmie i w Senacie II Rzeczypospolitej 1919–1939. Prawo – zwyczaje – praktyka parlamentarna*. Radom: Wydawnictwo Politechniki Radomskiej.
- Tusiński, P. A., Kupisz, D. (2019). *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1922*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Uchwała Sejmu z dnia 20 lutego 1919 r. o powierzeniu Józefowi Piłsudskiemu dalszego sprawowania urzędu Naczelnika Państwa*. Dziennik Praw, poz. 226.
- Wojciechowski, S. (2017). *Moje wspomnienia*, cz. 2, wstęp i oprac. J. Łazor. Warszawa: Muzeum Historii Polski.
- Zubik, M. (2021). O udolności stanowienia ustawy zasadniczej. Rozważania w stulecie Konstytucji marcowej. *Przegląd Konstytucyjny*, 2, 95–111.